

RADOSLAV
PETKOVIĆ

SAVRŠENO
SEĆANJE
NA SMRT

■ Laguna ■

Copyright © 2008, Radoslav Petković
Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

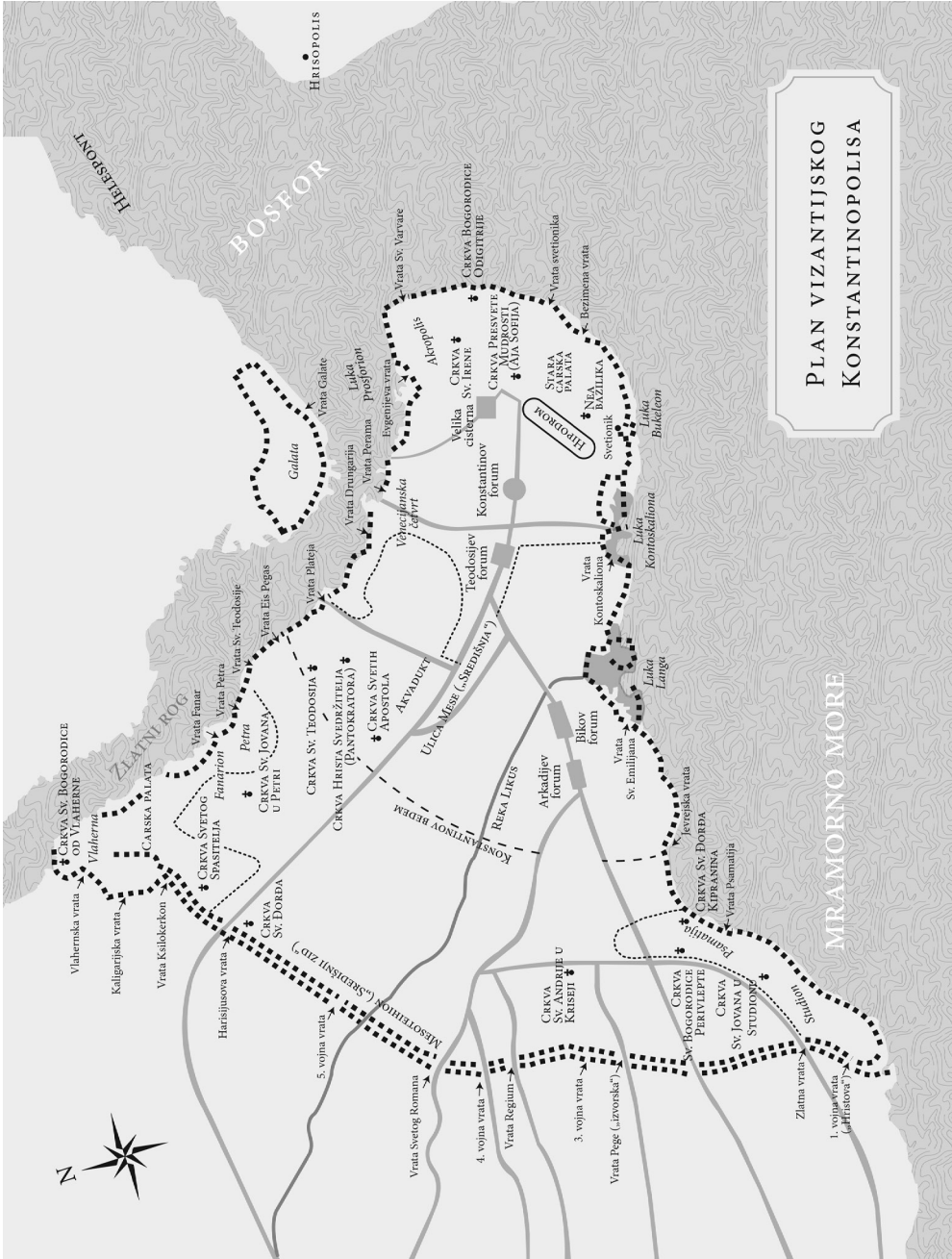

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PLAN VIZANTIJSKOG KONSTANTINOPOLISA

MRAMORNO MORE

HRISOPOLIS

BOSFOR

HELSPONT

ZLATNI ROK

Teba

BEOTIJA

ATIKA

AHEJA

KORINTSKI ZALIV

Klarenca

Agija Lavra

Sikron

Megara

Andravida

Korint

Salamina

Heksamilion

SARINSKI ZALIV

Pirgos

Akova

Argos

Nauplija

Siderokastro

Arkadija

MESENIJA

Ardrouza

CAKONIJA

Sparta

Mistra

Eurota

Navarino

Metone

LAKONIJA

Gition

Monemvasija

Maina

Kitera

PELOPONEZ ILITI MOREJA

Kada odlaziš u svet, ne okreći se na granici.

Pitagora

Treba učiniti vidljivim sve što je skriveno i zamračiti sve što je vidljivo. U tome je celokupno delo mudraca.

Bernar le Trevizan, druga polovina XVI stoleća

*Ugledah najednom hladni Raj vranama na radost,
Ličio je na plameni led a ipak tim više bio led,
Potom mašta i srce podivljaše toliko
Da svaka slučajna misao na ovo i ono
Minu, i ostade samo sećanje, što treba da prođe
S mladalačkom vrelinom krvi, na minulu ljubav;
Oslobodih razum i čula krivice svake,
Kriknuh, zadrhtah i počeh se njihati,
Svetlom obasut. Ah! Kada se razbudi duh,
Kad prođe samrtna pometnja, da li ga pošalju golog
Na drumove, kako knjige kažu, i kao kazna ga stigne
Nepravda nebesa?*

V. B. Jejs

$$E=mc^2$$

Albert Ajnštajn

1.

*Negde oko 6938. godine, u vreli letnji dan, Gemistos,
Filarion i Onaj čijeg imena se Filarion nikada
nije mogao setiti obilaze Peloponez*

U rano jutro su pošli iz Mistre, dvojica na konjima, a Filarion na mazgi, i pratilo ih je petnaestak konjanika. Podne je bilo uveliko prošlo, sunce sijalo i žega je bila strašna, ali su još jahali.

Onaj koji bi ih posmatrao sa strane ne bi mogao, po izgledu pratnje, biti siguran jesu li to vojnici peloponeskog despota koji tragaju za razbojnicima ili su grupa razbojnika, dovoljno brojna da nije mnogo verovatno da će ih uznemiriti despotovi vojnici. Ni jedno ni drugo nije predstavljalo neobičan prizor, osim što su jahali u doba dana kada bi to teško činili i vojnici i razbojnici. A već dugo ljudi ni po izgledu ni po ponašanju nisu mogli lako razlikovati vojnike i razbojnike. Zapovednik ove grupe, ponosno okićen titulom ilarha, manje je, istina, ličio na vođu razbojničke bande, a više na vašarskog secikesu.

Vojnici su gundali. Bili su loše plaćeni, izmučeni turskim upadima i bez mnogo nade. Ali gundali su tiho, jer su se plašili Gemistosa mnogo više nego ilarha.

Gemistos je bio Veliki sudija, moćan čovek Despotovine. To, ipak, nije bio glavni razlog.

– Trebalo bi da nam Gospodar da odmor, prošaptao je jedan od konjanika. – Ako njemu ne trebaju ni voda ni hrana...

– Samo laj, rekao mu je drugi još tiše. – Ako te pretvori u žabu, neće ti biti nimalo lakše.

Filarion ih je čuo. Pomislio je kako je ovaj drugi u pravu. Kiša nije padala mesecima i nekoj žabi, naročito novostvorenoj i neiskusnoj, bilo bi nemoguće da pronade spasonosnu baru. Osim ako nije u pitanju morska žaba. Filarion nije bio siguran da li takve postoje; ali ako čarobnjak može nekoga pretvoriti u žabu, zašto ga ne bi mogao pretvoriti u morsku žabu, makar stvorivši jednu potpuno novu vrstu žaba.

Dobro je znao priču i razloge straha. Za Gemistosa se pričalo da je čarobnjak. Šaptalo se da on nije moćan čovek na Despotovom dvoru zato što je Veliki sudija, već da je Veliki sudija zato što je moćan čovek. Tiho se šaptalo kako se davno, u mladosti, dok je lutao Azijom, upoznao sa nekim tajanstvenim obredima i da su mu bića, aveti koje je tada prizvao, obećala bogatstvo i moć ako se odrekne vere u Boga. Takođe se šaptalo, ali najtiše moguće, malo iz straha od vradžbina, malo od Velikog sudije, da takve obrede Gemistos upražnjava i sada i da mu te prikaze objavljuju budućnost i skrivene stvari sadašnjosti.

Filarion je takođe znao da u tom šapatu i on ima svoje mesto; grešni kaluđer koji je pobegao iz Konstantinopolisa da ne bi bio spaljen kao vrač beše idealan junak ovakve priče. Znao je da se i njega plaše – manje nego Gemistosa,

naravno – i znao je da ga mrze. Osetio je taj strah i tu mržnju u pogledu vojnika koji je shvatio da ih je Filarion čuo.

Ni razbojnici ni vojnici, pomislio je tada Filarion. Možda bi zaista bilo najbolje pretvoriti ih u morske žabe.

Onda je pomislio kako i sam brljavi od vrućine. A nije mu bilo lako, u njegovoj kaluđerskoj rizi, jedva nešto malo bolje nego vojnicima, koji su bili obučeni svakako, ali su na sebi ipak imali nekakve oklope i kacige.

Filarion je pogledao prema Gemistosu. Vraga, pomislio je; jeste on nekakav volšebnik. Mada je prevalio sedamdesetu, činilo se da njemu vrućina i napor dugog jahanja zadaju najmanje brige. Jedino na njegovom licu nije bilo ni znoja ni crvenila; jedini su njegovi pokreti bili laki i neusiljeni, kao da jaše po lepom prolećnom jutru. Bio je bleđ, kao da letnje sunce nije nimalo doticalo njegovu kožu.

Istina, bio je i najlakše odeven, uvijen u svoju lanenu haljinu onako kako su se odevali preci iz Periklovog doba. Bio je to deo njegovog učenja; ne odstupati od tradicije predaka. I nikada ne kupovati skupe tkanine što se prave negde u Persiji ili Italiji, makar bile i bolje od onih koje tkaju na Peloponezu. I ovdašnje su dovoljno dobre, uvek je govorio Gemistos.

Kako je izgledao, kako se zvao i kako je bio odeven Onaj treći, toga se Filarion nikada nije mogao setiti. Sećao se samo njegovog konja: dobar, arapski.

– Učitelju, mislim da bi trebalo da im daš odmor, rekao je Onaj treći.

Da li je i on čuo konjanika, ili samo žamor?

– Njima ili tebi, reče onaj kojeg su jedni zvali Učitelj, a neki drugi ga znali kao Gemistosa, Velikog sudiju i zlog čarobnjaka.

– Kako hoćeš. I njima i meni, i konjima.

– Sada je pravi čas za putovanje, uzvratio je Učitelj.

– Oni tako ne misle, kaza Onaj treći.

Koliko god se trudio, Filarion se nikada nije mogao setiti njegovog imena. Katkad je pomišljao da bi to mogao biti Argiropulos. Ili Visarion? Bio je zajedljiv kao Visarion.

– Oni ne misle, uzvratio je oštro Gemistos. – Ni oni ni konji. Niko tu ne ume da misli. Ali bi ti morao da umeš.

Možda to nije bio ni Argiropulos ni Visarion, niti iko čije bi ime Filarion uistinu mogao pamtit. Možda neko ko se slučajno, samo tada, zatekao sa njima u društvu i posle otišao svojim putem, nekuda, kako su već mnogi otišli, u ovim vremenima.

Gemistosov pogled je lutao po brežuljcima obraslim niskim rastinjem. Tek tu i tamo se izvijalo neko zalutalo stablo masline ili bi provirivala smokva. Zatim se okrete prema Filarionu.

– Šta ti misliš, Filarione? Ako, naravno, kaluđer uopšte sme da misli.

– Filarion je isuviše mislio. Zato je i morao da postane kaluđer, reče onaj Treći.

Filarion pobesne. Ali ipak je odlučio da, kada je već prozvan, ostane veran svojoj rizi i činu. Zato je samo rekao:

– Ako je to bio razlog, ta opasnost tebi ne preti. Umrećeš kao srećni svetovnjak.

– Mir sa vama, dečaci, nasmejao se Gemistos, kojeg su oni zvali Učitelj. – A da imalo mislite, znali biste da upravo zbog mira sada putujemo. Do sutona ćemo stići na sigurno. Svaki trgovac je uzjahao rano ujutro i do sada je potražio neku senku da se odmori. A kada na putu nema trgovaca, nema ni razbojnika oko puta.

A razbojnika je, znali su svi, bilo više nego trgovaca. Skoro da se čovek upita od čega su živele sve te bande,

uporno pljačkajući odavno opljačkane. Od čega su, opet, ovi živeli nakon svih pljački, ratova i pustošenja bila je sasvim nerešiva zagonetka.

Pa ipak, bedno ili bednije, živeli su. Još je bilo stanovnika na Peloponezu koji su obnavljali zidove od naslaganog kamena da im retke kiše ne bi sprale retku zemlju; još je bilo trgovaca koji su kružili između sela i gradova i još je bilo sela, čak i gradova; i još je bilo razbojnika koji su pljačkali i ubijali i katkad završavali raščerečeni viseći kod gradskih vrata Mistre.

Najednom su dospeli na usku i strmu stazu, a ni uzvišenje kraj kojeg su prolazili nije mnogo obećavalo, dok je Filarion samo gledao u kopita, bojeći se da se mazga ne oklizne i ne povuče ga u prilično duboku provaliju koja se otvarala sa leve strane. Ali Učitelj tada reče:

– Kao da ih je neko posadio.

Filarion tek tada podiže pogled i usmeri ga ka vrhu uzvišenja. Tamo se uzdizala grupa čempresa. Malo su previsoko za svoje navike, pomislio je Filarion. A nije u blizini bilo nikakvog naselja, čak ni traga ili predanja da su ovde, makar u helenskim vremenima, ljudi obitavali.

Filarion je umovao: naravno, mnogo toga je, bez traga ili makar vidljivog traga, nestalo na Peloponezu, u čitavoj Heladi, i nama je preostalo samo da zamišljamo, sanjamo; uistinu sanjamo, da stvaramo slike, lelujave i nepouzdanе, kao što su one u snovima a da sami pri tome ne znamo niti ima načina da saznamo koliko zaista odgovaraju onome što je jednom bilo i što pokušavamo, makar ovako, prizvati. Već dugo smo narod sanjača, zaključivao je Filarion.

Ali Gemistos, mada su ga na Despotovom ali i Carevom dvoru zvali Filosof, sada nije bio raspoložen za umovanje. Sjahao je sa konja i drugoj dvojici dao znak da učine isto.

– Vi čekajte ovde, kazao je vojnicima. – A nas trojica idemo gore.

Još i to, promrmljao je Filarion nezadovoljan svojim vođom skoro koliko i vojnici. Oni su, makar načas, skinuli kacige i izgledali prilično zadovoljno, pošteđeni truda.

Uspion je bio gori od slutnje.

Ne samo što je padina bila strma već je i obrasla kratkim rastinjem što se trnjem i oštrim lišćem branilo od nasrtljivaca. Dok su se uspeli bili su izgrebani, zadihani i mokri; makar Filarion i Onaj treći. Napor se, opet, na Gemistosu najmanje primećivao.

Veštac, pomislio je besno Filarion. Prevalio sedamdesetu, ušao u Saturnovo doba, a ne dotiču ga se ni godine, ni sunce, ni žega.

Ono što su našli na vrhu

Filarion se kasnije sećao:

Čempresi su ivicu zaravni zatvarali kao nekakav zid, ili se nama umornima dok smo im se približavali učinilo. Ali taj zid je bio spreman da lako propusti dobronamernog neznanca i, čim smo zakoračili pod njihove strelovite krošnje, videli smo šta su skrivali.

– Paganski hram, kazao je Onaj treći.

Bio je brzoplet i nije bio u pravu; ili nije bio sasvim u pravu. Ono što smo otkrili bila je grobnica, mauzolej iz paganskih vremena, verovatno iz doba, kako je Učitelj rekao, kada su hrišćani zavladaali Carstvom i kada su se sledbenici vere otaca morali prikrivati, ako ne i sasvim kriti; zašto bi, inače, svoju grobnicu pravio u ovakvoj zabiti? Bio je paganin i bio je bogat, makar smo toliko mogli ustanoviti.

Svakako, bio je bogat i oprezan; nije to bio visok mauzolej. Sleme krova se završavalo negde na dve trećine zreloug čempresa i građevina je bila pomalo preširoka za svoju visinu; ne preterano, opet dovoljno da naruši sklad mera i odnosa o kojima su drevni graditelji i te kako vodili računa; uostalom, sagrađen je u vreme kada su se toga sklada opet više sećali nego ga osećali. Ali, verovatno je ovaj nesklad bio nametnut razlozima vremena, neskladom vremena, jer više ići u visinu znači štrčati, izazivati pažnju zlonamernih, zlih. Bolje u takvom vremenu priljubiti se više uz zemlju, makar na štetu sklada.

Da li je onaj koji ga je zamislio i naručio i sam bio kamenorezac ili je našao kamenoresca dovoljno veštog da načini onaj duboki reljef u timpanonu, sa dva krilata lava okrenuta jedan prema drugom i jarosno propeta na zadnje šape, te se čoveku učini da čuje njihov pobedonosni urlik, urlik smrti što sve proždire i ostavlja nam samo kratkotrajno traganje za utehom?

Čovek se od tih lavova ne može sakriti, ali od drugih ljudi može; kada smo prošli između stubova pročelja i raskrilili sada već dobro crvotočna vrata, načinjena od jednom dobre hrastovine, videli smo dva netaknuta sarkofaga, od kojih je desni bio ukrašen bogatim reljefom, uspeo sam tada da vidim dva delfina u skoku, repovi su im se dodirivali. Levi je bio bez ikakvih ukrasa i grublje istesan.

Ali kada smo sasvim prišli, videli smo da je na poklopcu urezan neki natpis. Grubo ali duboko.

– Latinski, rekao je Učitelj.

Pomislih kako to više i nije samo narušavanje sklada nego namerne, razdiruće suprotnosti; ako je prvi sarkofag bio i previše ukrašen, a rad u kamenu odavao ruku onog veštog kamenoresca koji je načinio reljef na pročelju, drugi

sarkofag ne samo što je bio lišen svega toga, već kao da ga je tesala neka nevešta ruka; grubo tesan kamen, sa jasnim tragovima obrade koje niko nije pokušao da ublaži, sa nejednakim kosim stranicama poklopca, ali na kojem nešto piše, na jeziku koji je jednom bio jezik careva i Rimljana, da bi kasnije postao jezik varvara i jeretika.

– Kako god, rekao sam ja. – Pljačkaši grobova dovde nisu dospeli.

Bilo je još nešto čudno u ovom mauzoleju. Ispred sarkofaga, koji su bili okrenuti prema ulazu, nalazio se uzak i visok komad tamnog mermera. Kada smo ga bolje zagledali, videli smo da sadrži duboko udubljenje. Čitav kamen je bio dobro obrađen, skoro uglačan; naročito iznutra, u udubljenju.

Stajali smo jedno vreme nad njima i nismo znali šta da mislimo. Mene je načas podsetio na one posude u kojima Beskvasni, u svojim crkvama, drže svetu vodicu. Potom smo krenuli napolje i najednom mi se učinilo da je izlaz mnogo dalje nego što je smeo biti. Kao da je tokom našeg boravka ova prostorija postala veća.

Kada smo konačno stigli do vrata, oči mi probode blesak iz daljine. Obradovah se kada shvatih da je to more, čiji se sjaj probija između čempresa. Bio sam potpuno zaboravio na njegovu blizinu, jer ga nismo mogli videti dok smo jahali, čak ni naslutiti, a sada je otkrivalo svoje lice; blagi povetarac kao da je donosio njegov miris, i smirenje.

Ali tada mi se učini da sam u šipražju kojim je bila obrasla padina ugledao još jedan blesak. Nešto je sevnulo na suncu; nekakav metal. Što bi, na ovom mestu, najverovatnije moglo biti neko oružje, nož ili mač. Staza na kojoj su naši pratioci stajali, uglavnom sjahavši sa svojih konja, nalazila se dole. Beskrajno daleko, pomislih. Zurio sam u šiprag, ali se ništa

nije micalo. Niti se blesak ponavljao. Da li mi se od vrućine pričinilo, kao morske žabe?

– Pogledajte stubove, reče tada Onaj treći.

Okrenuli smo se prema stubovima pročelja. Ono što nam se u prvi mah činilo neskladom kao da je imalo svoju nameru, kao da je to bila neka poruka u koju nismo mogli proniknuti; ispod reljefa pročelje su zatvarala četiri stuba, gruba i zdepasta kao da ih je pravio isti onaj koji je tesao drugi sarkofag; debljina i kratkoća stubova mogla se protumačiti kao posledica nesklada širine i visine samog mauzoleja, ali opet smo mogli videti iste neskrivene tragove grube obrade – više se nisam usuđivao da kažem nevešte, jer više nisam bio siguran da li je ono što gledam posledica neznanja ili nekog drukčijeg, višeg znanja u koje ne mogu proniknuti. Ali, u svakom slučaju, nisu nimalo ličili na one stubove koje su naši helenski praoci pravili, čak ni onda kada su hteli da iskažu jednostavnost i snagu; pre su ličili na stubove koji su mogli da pripadaju nekoj varvarskoj grobnici i varvarskom znanju drugim podnebljima i vremenima.

– Pogubna je i pomisao, rekao je tada Učitelj, da je smrt naš potpun nestanak. – Zamislio se i dodao: – Ali večnost ne bi smela biti samo buduća. Večnost bi morala biti i prošla.

Tek tada je zatražio da prepisem natpis sa sarkofaga.

*Dvadesetak godina kasnije, početkom leta
Gospodnjeg 1453, Sfrances jadikuje nad
malobrojnošću branilaca Konstantinopolisa;
Sfrancesov san*

Onih koji su se suprotstavili toj turskoj vojsci beše svega četiri hiljade devet stotina i sedamdeset tri ne računajući strance,

kojih jedva da je bilo oko dve hiljade. Znam ovo tačno iz sledećeg razloga: Car je naredio demarsima i generalima da zabeleže svakog pojedinačno u svom području, i svetovnjake koji su sposobni za borbu kao i kaluđere, i da im pronađu oružje kojim bi svako od njih mogao da se brani. Tako je svaki demarh za svoje područje dao spisak. Tada me Car pozva i reče: „Ovo je tvoj posao i treba da ga obaviš u tajnosti. Uzmi spisak i idi kući. Tačno izračunaj koliko ima ljudi i kakvih oružja, štitova i strela i ratnih sprava imamo.“ Kada sam završio ono što je Car tražio od mene, vratih se svom gospodaru, bled i tužan. A broj ostade tajna poznata samo meni i njemu.

A već dve godine je Sfrancesa, inače čoveka najbližeg Caru Konstantinu, mučio jedan san koji je usnio 28. maja 1451. godine nalazeći se daleko od Konstantinopolisa:

Činilo mi se da sam ponovo u Gradu; načinio sam pokret kao da ću se baciti pred Cara i poljubiti ga u nogu, ali me je on zaustavio, podigao i poljubio u oči. Tada sam se probudio i sve ispričao onima koji su tu spavali i kazao im: Upravo sam sanjao ovaj san. Upamtite datum.

U maju mesecu brojna predskazanja najavljuju pad Grada

Opsada Konstantinopolisa trajala je već sedmu sedmicu. U četvrtak, 24. maja, trebalo je da se nad Gradom, po drugi put otkako su se pod gradskim zidovima pojavili Mehmed II, njegovi janičari, Anadolci, topovi i brodovi, pojavi pun mesec. Za opsadene ovo je predstavljalo olakšanje; staro proročanstvo je govorilo da Grad neće pasti dok mesec sija sa neba. Simbol drevnog grada Vizanta koji je jednom stajao

na mestu gde će Konstantin Veliki osnovati svoj Grad bio je upravo mesec. Ali te noći pun mesec nije zasijao nad Konstantinovim Gradom; desilo se pomračenje. Tama je trajala neka tri sata.

Prethodnog dana u luku se uspeo probiti jedan brigantin koji je nešto ranije poslat da izvidi nalazi li se negde u blizini venecijanska flota što su je branioči očekivali kao pomoć. Brigantin je kružio Egejskim morem i nikakvog traga od spasonosne flote nije bilo; svestan da ovo znači smrtnu presudu za Grad, a i za mnoge koji se u njemu zateknu, jedan mornar je predložio da se ne vraćaju u Konstantinopolis. Ostali su se usprotivili. Njihova je dužnost, kazali su, da se vrate i da vesti, koliko god da su strašne, prenesu Caru. Saslušavši ih, Car je zaplakao. Zahvalio je mornarima na hrabrosti i rekao kako je sada jasno da nijedna hrišćanska vojska neće doći u pomoć. Gradu preostaje samo vera u Hrista i Bogorodicu, kao i u svog osnivača, Svetog Konstantina, Apostolima ravnog.

Posle ovakvih vesti i noći pomračenja, Konstantin je odlučio da se obrati ovim jedinim preostalim saveznicima. Najsvetija ikona koja je postojala, ne samo u Gradu već i u Carstvu, ikona Svete Bogorodice, koju je, po predanju, naslikao lično Sveti Luka, pronesena je ulicama Grada na čelu svečane litije; nošena lagano, uz pojanje sveštenika i vernih, ikona je iznenada skliznula iz svoga postolja; kada su ljudi pojurili da je vrate na mesto, činilo se kao da je od olova, i u svom poduhvatu su uspeli tek uz najveće napore. I gotovo istoga časa sa neba se obrušio strašan pljusak i grad.

Litija je morala biti obustavljena.

Sledećeg jutra Grad je osvanuo obavijen gustom maglom. Uveče, pošto se magla najzad podigla, primećena je misteriozna svetlost koja se kupolom Presvete Mudrosti lagano pela

ka pozlaćenom krstu. Videli su je i građani Grada kao i Turci u svom taboru; ovaj znak je uznemirio i jedne i druge. Sultan je spremno ponudio svojim ljudima umirujuće objašnjenje; bio je to znak da će svetlost Istinite vere uskoro obasjati svetu građevinu, još samo kratko u posedu nevernika.

Niko u Konstantinopolisu hrišćanima nije umeo da ponudi smirenje.

Ta svetlost se, takođe, mogla videti kako sija u daljini, daleko iza turskog tabora, gde nikakvog svetla nije moglo biti. Neki su se nadali da bi ovo mogle biti vatre iz tabora Janka Hunjadija koji hita u pomoć Gradu. Ali niko se nije pojavio.

Nikoga tamo nije bilo.

Carevi doglavnici su, poslednji put, pokušali da ubede Konstantina da pobjegne iz grada i organizuje borbu sa neke bezbednije tačke, sa Peloponeza ili nekog otoka. Slušajući ih, on se onesvestio; kada se povratio, kazao je:

– Bog mi ne dozvoljava da živim kao Car bez carstva. Ako moj Grad padne, ja ću pasti sa njim. Ko god želi da beži, neka se spasava ako može, a onaj koji je spreman da se suoči sa smrću, neka me sledi.

No, uprkos svojoj sposobnosti da ohrabrujuće protumači znakove Neba, Mehmed II je znao da nema vremena za gubljenje. Opsada je već dugo trajala; ogromna turska vojska, naoružana najnovijim i najmoćnijim topovima koji su toga časa na svetu postojali, a suočena sa malobrojnim i lošije naoružanim braniocima, uprkos svim naporima i gubicima, postigla je vrlo malo. A ono što je bila nada braniocima predstavljalo je strah za opsadivače; još na početku opsade Sultanu su došli poklisari Janka Hunjadija da bi objavili kako primirje potpisano između Sultana i Hunjadija više ne važi. Sultan je, takođe, imao tačnija obaveštenja o pravom položaju venecijanske flote. Znao je da je ona, posle mnogo

otezanja, ipak stigla do ostrva Hios i da se može prilično brzo pojaviti i kod Zlatnog roga, razbijajući opsadu. Vest o tome proširila se i među njegovom vojskom i, kako to već u tim prilikama biva, uvećana za priču kako je vojska mladog poljskog kralja Vladislava već prešla Dunav.

Sultanovo veće; odluka

Zato je u petak, 25. maja, Sultan Mehmed sazvaio svoje najbliže doglavnike. Veliki vezir Halil-paša, koji nikada nije podržavao ovaj poduhvat, zalagao se da se opsada obustavi. Ali posle njega je progovorio Zaganos-paša. On nije voleo Halila, koji je zapravo pripadao krugu ljudi bliskih prethodnom Sultanu Muratu II. I on, kao i sam sadašnji Sultan, smatrali su da su Murat i njegov savetnik vodili odveć blagu politiku prema hrišćanskim zemljama. Zaganos je pri tome bio ubeđen kako se Halil suviše savetuje sa jednom od najuglednijih Muratovih udovica Marom Branković, ćerkom srpskog despota Đurđa Brankovića. Nju je i sam Mehmed poštovao, ali je, makar u bitnim stvarima, nije slušao niti pitao; uostalom, Zaganos je već uvideo da u bitnim stvarima Mehmed zapravo nikoga ne sluša, mada je spreman da sasluša, ali je tada najbolje pogoditi kakvu je odluku već doneo i glasno je podržati. Zaganos je ovaj put pogađao Mehmedovu odluku i insistirao je da se bez oklevanja, odmah, pređe u odlučni napad. Pomenuo je predskazanja koja su svi videli prethodnog dana i noći; a posebno je govorio o Aleksandru Velikom, mladiću koji je sa malom vojskom pokorio čitav svet. Zaganos je odlično znao koliko ova povest mora prijati Sultanu, mladiću koji je tek napunio dvadeset i jednu godinu.

Zaganos je sve pogodio: ono što je rekao bilo je tačno ono što je Sultan mislio i nameravao. Ni on nije voleo Halil-pašu, već ga je, iz poštovanja prema preminulom ocu, samo trpeo. I još vrlo kratko će ga trpeti. Već su, uostalom, počele priče, a Sultan ih je rado slušao, da je Konstantin potplatio Halil-pašu. Navodno su grčki ribari redovno Halil-pašu snabdevali ribom čija je utroba bila ispunjena zlatnicima.

Halil-pašin položaj pogoršalo je i ono što je Sultan toga jutra čuo od nekog doušnika. Ovaj mu je ispričao kako se prethodno več, pričajući sa nekolicinom zapovednika, Halil-paša podsećao jednog proročanstva koje je izrekao Prorok Muhamed: da će Pad Konstantinopolisa biti poslednji od šest znakova Kraja sveta i da će, štaviše, Kraj uslediti neposredno pošto Pravoverni zauzmu Grad. E sada, zaključio je Halil-paša, kao svaki Pravoverni morao bih se radovati blizini konačnog Božijeg suda; pa ipak sam malo tužan što se neću moći kao do sada, u večeri slavlja, radovati velikoj pobedi. Osim ako nismo nešto pogrešno izračunali, slaba je ljudska pamet i slabo se razabire u Alahovim poslovima, te Kraj sveta nije nimalo blizu, ali se onda bojim da je isto toliko daleka i naša pobeda.

Sve je on pogrešno izračunao, besno je rekao Sultan. Računao je kako računa glup i pokvaren seljak kada vara na meri; a tako nikada ne sme da računa Veliki vezir.

Nije Sultana toliko brinulo da će blizina Kraja sveta obeshrabriti njegove ratnike – oni su u bitkama bezbroj puta pokazali koliko malo mare za svoje živote i da smatraju kako oni pripadaju samo Bogu – već ga je brinulo što bi, ako ovu bitku shvate kao Konačnu bitku, *malāhim*, mogli pomisliti da je Bog ionako o svemu odlučio i da se sami ne moraju naročito truditi, a da će, krenu li stvari naopako, očas poverovati kako je ovo pogrešan trenutak za osvajanje

Grada, Božiji znak da još nije Njegova volja da Pravoverni uđu u Grad.

Mora da su mu neverni psi zaista dobro platili kada je sve tako lepo smislio, zaključio je besno Sultan i zato je, na kraju veća, rekao: „Čujem da se neki silno brinu o različitim pričama šta je navodno Prorok kazao i predvideo o padu Grada. Ja samo znam da je dužnost svakog Pravovernog da učini sve da oslobodimo Grad nevernika. I dobro znam onaj *hadīth*:

Ako je svetu ostao samo još jedan dan života, Bog će mu život produžiti da bi dao vremena da Pravoverni uđu u Kostantinije.“

Dok je ovo izgovarao, Sultan nije skidao pogled sa Halil-paše. Bledilo Velikog vezira uverilo ga je da ga doušnik nije slagao.

Tako je odluka o konačnom napadu bila doneta ili, tačnije, bila oglasena. U tren oka o njoj se saznalo u čitavom turskom taboru, a ubrzo je stigla i do opsadenih. Hrišćani koji su se nalazili u turskoj vojsci napisali su poruku o ishodu Sultanovog saveta i strelama je poslali u Grad.

Svi su znali sve. Ostalo je samo da se Turci pripreme za konačni napad, a hrišćani za poslednju odbranu. Ovima bi, i da nisu dobili poruku na strelama, po turskoj živosti bilo jasno šta se sprema. Naredna dva dana Turci su posvetili pripremama za napad; prevlačili su topove na platforme bliže gradu, a tokom noći subote na nedelju, videlo se kako dovlače sve što može poslužiti za zatrpavanje jarkova. Sijale su bezbrojne baklje i razlegala se moćna muzika bubnjeva, truba i zurli.

Paljba iz topova, katapulta i balisti prethodnih je sedmica pričinila veliku štetu na gradskim zidovima; ipak su branio, kao i više puta ranije, prionuli na posao da ovu

štetu što više mogu poprave i uporno su, na mestima gde se u kamenim zidovima pojavila breša, podizali ograde od zemlje, đubreta i kolja, što su čvršće i više mogli.

Ceo dan u nedelju, turski topovi su tukli deo kod Mesotihiona, i tu je, krhotinom, lako ranjen Đovani Đustinijani Longo, vođa Đenovljana i jedan od najzaslužnijih za dosadašnju uspešnu odbranu grada. Rana nije bila ozbiljna; ali je možda uticala na ono što će se kasnije dogoditi.

U ponoć, nedelja na ponedeljak, umukli su bubnjevi, trube i zurle, sva dovikivanja i prebučni glasovi. Iznenada i namah, tišina je osvojila poput vode koja najednom sve prelije. Dugo nije bilo ovakve tišine.

Mehmed je taj dan iskoristio da rasporedi svoje trupe i izda poslednja naređenja; takođe je došao do glavnih vrata Pere, naselja i utvrđenja na suprotnoj strani Zlatnog roga, u kojoj su živeli Đenovljani – koji su već ranije proglasili neutralnost – i najstrože zapovedio da niko od građana ne sme pružiti nikakvu pomoć Gradu sledećeg dana.

Tokom poslepodneva Sultan je izvršio poslednji obilazak ljudstva i potom pozvao zapovednike u svoj šator. Tu im je, po običaju vojskovođa i ovog i ranijih vremena, održao govor. Ovaj govor je zabeležio istoričar Kritovulos, koji je, kao i svi Grci toga doba, pažljivo proučavao Tukidida, i tako je zabeleženi govor više ono što je, po Kritovulosu i Tukididu, jedan veliki vojskovođa trebalo da kaže – a Kritovulos, premda Grk, ovde je najvećim delom na strani Mehmeda i opsađivača – nego ono što je stvarno rekao, ali je suština tu. Nesumnjivo da je Sultan podsetio svoje ljude kakvo se bogatstvo nalazi u Gradu, njima nadohvat ruke. A njihova dužnost, kao Pravovernih, jeste da otmu ovaj Grad od nevernika. Grad nije neosvojiv, dodao je, a za vojsku Pravovernih nema neosvojivog grada; neprijatelj je malobrojan i iscrpljen

i podeljen među sobom – o svađama Rimljana, Đenovljana i Venecijanaca Sultan je bio odlično obavešten. Sutra će u napad kretati talasi za talasima sve dok neprijatelj ne klone od umora i očajanja.

Tišina turskog tabora odlično se čula u samom Gradu. Neki su govorili da je to zato što se neprijatelj sprema da se povuče. Ali to su bili oni isti koji su za bezbrojne baklje što su osvetlile turski tabor pri poslednjim pripremama tvrdili da su to zapravo vatre kojima je neprijatelj zapalio svoj tabor povlačeći se. Oni koji do samog kraja žive od lude nade.

Ostali su odlično znali o čemu se radi.

Znali su tako dobro da su zaboravili na međusobne svađe i sukobe, koji su trajali neprekidno i uporno sve do prethodne večeri, kada su Longo i Luka Notaras čak potegli mačeve jedan na drugog. Tišinu su probila zvona gradskih crkava koja su moćno zazvonila; krenula je litija u kojoj su verni nosili sve svete ikone i relikvije što su postojale u gradu, zastajali pred mestima u zidu gde su oštećenja bila najveća da bi ih posebno blagosloville; i svi zajedno, Grci – koji su se sebe često nazivali Rimljanima – i Italijani, neki Španci, kao što je to bio don Fransisko od Toleda, poneki Škot, kao što je to bio Džon Grant – a paradoksalno, upravo on, stranac sa krajnjeg Severa, iz poslednje Tule, uposlen da tokom opsade upravlja slavnom „grčkom vatrom“, koja je toliko puta ranije spasavala vojsku Carstva i Grad od varvara – ovaj put svi zajedno, i katolici i pravoslavni, pevali su himne i ponavljali *Kyrie eleison*. Na čelu litije nalazio se sam Konstantin; a kada se ona završila, i on je sabrao svoje zapovednike i rekao im sledeće:

Gospodo, slavni kapetani naše vojske i vi naši drugovi po oružju, hrišćani, čas bitke se približava. Zbog toga sam odlučio da vas ovde okupim, kako bi svima bilo jasno da do

kraja morate ostati zajedno, odlučniji nego ikada pre. Vi ste se uvek, ovenčani slavom, borili protiv Hristovih neprijatelja. Sada je odbrana vaše otadžbine i Grada poznatog širom sveta, koji nevernici i đavolji Turci već pedeset i dva dana opsedaju, poverena vašim uzvišenim dušama. Nemojte da vas plaši što su njegove zidine srušene neprijateljskim topovima. Vaša snaga leži u Božijoj zaštiti i vi ćete je pokazati oružjem i mačevima uperenim prema neprijatelju. Ja znam da će divlja rulja, po svom običaju, jurnuti na vas odapinjući neprozirne zavese strela i urlajući na sav glas. Neće vas to povrediti jer ste, kao što vidim, dobro zaštićeni oklopima. Potom će udariti na naše zidove, na naše pancire i štitove. Ali, nemojte oponašati Rimljane koji su, kada su Kartaginjani krenuli na njih, dozvolili svojoj konjici da ustukne pred strašnim izgledom i rikom slonova. U ovom boju morate biti jaki, bez straha, bez pomisli na povlačenje, morate se odupreti heraklovskom snagom. Životinje mogu bežati od životinja. Ali vi ste ljudi hrabrog srca, koji će zadržati ove beslovesne zveri u kavezima i svojim kopljima i mačevima im pokazati kako se ne bore protiv životinja kakve su oni sami, već protiv njihovih gospodara.

Vi znate da su nevernici nepravedno prekinuli mir. Prekršili su i zakletvu i ugovor koji su sa nama sklopili, poklali su naše seljake usred žetve; podigli su tvrđavu na Propontidi, koja treba da proguta hrišćane, opkolili su Galatu u vreme primirja. A sada prete da osvoje Grad Konstantina Velikog, utočište svim odbeglim hrišćanima, zaštitu svih Helena. Prete da oskrnave naše svete crkve, da ih pretvore u štale za svoje konje i stoku. O, braćo moja, sinovi moji, večna slava hrišćanstva u vašim je rukama!

Vi hrabri Đenovljani, poznati po svojim bezbrojnim poredama, vi koji ste uvek štitili ovaj grad u mnogim sukobima

sa Turcima, pokažite sada još jednom svoju hrabrost, svoj duh, svoju snagu. I vi Mlečani, junaci čiji su mačevi toliko puta prolili tursku krv, vi koji ste nam davali pomoć i poslali mnoštvo nevernčkih duša u morske dubine, vi koji ste ovaj grad, kao da je vaš sopstveni, darovali tolikim dobrim i uzvišenim ljudima, uzvisite se još više i spremite se za boj. Slušajte zapovesti vaših vođa, mojih drugova po oružju, i znajte da je ovo dan vaše slave u kojem ćete, ako prolijete i kap svoje krvi, zadobiti večnu slavu i oreol mučenika.

Predveče su se ljudi okupili u Crkvi Presvete Mudrosti, čija se kupola nadnosila nad gradom. Prošlo je već pet meseci od one mise koju je držao kardinal Leonardi i posle koje nijedan pobožni Helen nije više hteo ni nogom da kroči u obesvećenu crkvu. Sada su, za jedan kratak čas, svi bili zajedno: pred oltarom su bili i sveštenici koji su se borili protiv Unije i oni koji su bili njene vatrene pristalice; pravoslavni i katolici i Grci – koji su sebe nazivali Rimljanima – i Italijani i Katalonci, svi su hitali na poslednju ispovest i pričešće ne mareći kojem će se svešteniku obratiti. Zlatni mozaici, koji su prikazivali Hrista, svece, Careve i Carice hiljadugodišnjeg Carstva, blistali su pod svetlošću hiljada sveća i kandila. Bila je to poslednja liturgija u Crkvi Presvete Mudrosti.

Mozaici su poslednji put blistali punim sjajem.

A u neposrednoj blizini crkve, na zidovima iznad mora, toliko blizu da su morali čuti pojanje hrišćanskih sveštenika, jedan mali odred je klanjao. Bili su to ljudi princa Orhana, unuka jednog od najvećih Sultana, pobednika nad Srbima i krstašima, Bajazida zvanog *Yildirim*, Munja. Orhan je skoro čitav svoj život proveo u ovom Gradu, istina prisilno, jer je prethodni Sultan tražio da mu se ne dopusti da napušta Grad i davao je čak i novac za njegovo izdržavanje. U odlučnom času Orhan se opredelio da Grad brani protiv svojih

sunarodnika i istovernika. Nisu do kraja verovali ni njemu ni njegovim ljudima, ponajpre zato im je povereno da brane upravo ovaj deo, gde zidovi jesu bili najslabiji, ali gde je napad bilo i najteže izvesti, jer je napadač na gradske zidove mogao dopreti samo sa mora, iz čamaca i brodova. Princ Orhan i njegovi ljudi ove će se noći pokazati dostojnim poverenja.

Car će do crkve doći malo kasnije, na svojoj arapskoj belonogoj kobili – koja će, kao i on sam, postati deo budućih legendi – da bi se izmirio sa Bogom. Potom se vratio u svoju palatu, Vlahernu, gde će od svakog zatražiti oprostaj za bilo šta loše što im je učinio, i oprostiti se. Zajedno sa Sfrancesom, koji će jednom napisati istoriju ovog časa, poslednji put će obići zidove.

Sve je bilo spremno, onoliko koliko je moglo biti.

Ruže su cvale u vrtovima, dopušta sebi malo sanjarenja jedan istoričar iz XX stoleća. Da, ruže u vrtovima; čempresi, drveće koje zašušti na laganom povetarcu. Borovi, pomorandže, smokve, masline; neka mačka mjauče u blizini; noć je oblačna i mesec se teško probija, ali je toplo, kraj je maja, leto je u vazduhu. Grad čeka. Usnuli su osedlani konji u štalama Vlaherne i psi u psetarnicama, psi na ulicama radoznalo lutaju a mačke ih pažljivo izbegavaju. Ljudi su budni, čekaju; čeka pozlata na krstovima crkava, čeka bakarna zmijsa na Hipodromu, antički kipovi duž Mese, na forumima, pri retkim blesecima meseca Akvadukt baca svoju senku na dolinu Likosa.

Noćna tišina, kao u najmirnije doba, kao u vreme kada su neprijatelji bili negde beskrajno daleko, u dubinama Male Azije, u balkanskim gudurama.

Iz vrta čovek ulazi u kuću i posmatra poznate stvari. Na njemu je oklop i spreman je. Spreman?

Čeka.

A u pola dva te noći, bez ikakvog prethodnog upozorenja, strahovita buka se razlegla pod zidovima Grada.

Leta Gospodnjeg 1453. ili 6961. po Postanku sveta, u zoru 29. maja – ali što je još važnije, 20. Jumaada al-awala 857. godine po Hidžri – pao je Konstantinopolis; noć od ponedjeljka na utorak, to jeste deuteri na trite

Turci su napali sa svih strana. Odjeknuli su bubnjevi, veliki i mali, zurle, frule, trube; odgovorila su im zvona sa gradskih crkava, jer je Konstantin, shvativši da muzika turskog juriša loše utiče na branitelje, već na početku opsade naredio da joj odgovaraju zvona sa svih konstantinopoliskih crkava. Tako je napad počeo sukobom zvukova, a potom su na zidove jur-nule neregularne trupe, bašibozuk, sastavljene od pustolova svih naroda i rasa, ponajviše Turaka, ali i Mađara, Nemaca, Bugara, Srba, pa čak i samih Helena. Bili su to nepouzdati vojnici, spremni za borbu, a pljačku pogotovo, dok su god stvari išle dobro, ali brzi na bekstvu kada postane ozbiljno. No, ovaj put im bekstvo nije bilo moguće; iza njih su bili odlučni vojnici, anadolska pešadija i janjičari sa zadatkom da na komade iseku svakog ko prevremeno pokuša bekstvo.

Nije braniocima predstavljao veliki problem da odbijaju njihove napade. Ali niko nije ni mislio da bašibozuk može probiti odbranu; njihov zadatak je bio da izmore braniocima i, posle dvočasovne borbe, Mehmed je zaključio da su ga ispunili.

Ne dajući braniocima skoro nimalo predaha, jurnuli su disciplinovani redovi anadolske pešadije. Usmerili su svoj

napad na Vrata Svetog Romana, nedaleko od obale Likosa – oduvek cilj svakog napadača – gde su zidovi već bili ozbiljno oštećeni i zamenjeni palisadom ili tek običnom ogradom od kolja. Topovi su se ponovo oglasili, i onaj najveći, Urbanov top, i ostalih šezdeset osam topova koliko ih je Sultan dovukao do Grada – još dva su bila ogromna i pričalo se kako je potrebno četrdeset volova da ih povuku. Muzika truba i zurla i ogromnih bubnjeva mešala se sa rikom topova i bojnim pokličima i kricima; mesec je ponovo bio zamračen, noć je bila oblačna, a ljudi su se borili pri svetlosti buktinja tek nazirući neprijatelja i ono što se oko njih događa. Strelci su svoje lukove, samostrele, muskete i kulverine nasumično usmeravali nadajući se da gađaju pravi cilj.

Negde sat pred zoru, jedno đule je pogodilo improvizovani bedem oko Vrata Svetog Romana i Anadolci su jurnuli u prodor kličući da je grad njihov. Ali Car je lično poveo protivnapad i Anadolci su bili odbačeni. A ni na drugim mestima stvari nisu išle naročito povoljno po napadača; branioци su svuda odlučno držali svoje položaje. Sultan je zaključio da je čas za poslednju promenu taktike i naredio je juriš svojim miljenicima, janjičarima.

Nebo, što je gledelo pred svitanje, zaparala je divlja muzika, nadjačavši buku topova. Najbolja turska pešadija, najbolja pešadija na svetu, obrušila se na branioce, koji su se borili već četiri sata. Počela je borba prsa u prsa; i trajala je negde oko sat, krici i pokliča, udarci metala o metal, udarci metala o kost, dozivanja, kletve i zapovesti, pucnji, već se slutilo sunce, bilo je nade, branioци su se i dalje držali i potom se samo Nebo okrenulo protiv njih.

Metak ispaljen iz neposredne blizine probio je grudni oklop i teško je ranio Đovanija Đustinijanija Longa, čoveka koji je dobrim delom vodio odbranu Grada i bio onaj u kojeg

su se u najtežim trenucima svi uzdali, očekujući upravo od njega pravo rešenje i spas. Većini se Longova rana nije činila naročito ozbiljnom, ali je izazvala teško krvarenje. Na iznenađenje svih okupljenih, Longo je počeo da moli svoje ljude da ga odnesu sa bojnog polja. Neko je obavestio i Cara, koji je smesta dojurio i molio Longa da ne napušta svoje mesto.

– Brate moj, hrabro se bori. Ne ostavljaj nas u nevolji. Spas Grada zavisi od tebe. Vрати se na položaj. Kuda ćeš?

– Tamo kuda Bog vodi ove Turke, odvratio je Đustinijani.

Da li je u tom času mislio na Pakao, najednom ubeđen da i njemu samom, sada u času propasti i nakon nje, ne sleduje ništa bolje i da sve reči, sve propovedi o mučeničkom oreolu koji sleduje palima na bojištu jesu samo prazne reči dobre da hrabre obične vojnike uoči bitke, ali nemoćne da pruže utehu onome koji umire, onome – još strašnije – koji je poražen? Ostao je pri svome zahtevu i odneli su ga sa poprišta, proneli kroz grad, ukrkali na jedan đenovljanski brod, koji će ga, ujutro, kada Grad padne, odvesti do Hiosa, gde će koju sedmicu kasnije umreti u očajanju, uveren da je on sam krivac za pad Grada, da ništa osim Pakla nije ni zaslužio.

Možda je to bila presurova optužba kojom je Longo, u svojim poslednjim časovima, kaznio samog sebe. Bio je smrtno ranjen. Ili mu je misao o krivici donela smrt? U odlučnom času, snaga je izdala ovog čoveka, koji je sve do tada bio duša odbrane grada; strahoviti bol, živci, zamor. Bio je ranjen dva dana ranije, ali se svima činilo da se oporavio. Možda je to bio samo privid, a možda su ga tek sada stigle mnoge stare rane, mnoge bitke, oči umirućih tokom dugih i brojnih godina Longovih ratovanja. Možda je pomislio da sada vodi izgubljenu bitku, da se sam Bog okrenuo protiv njih – a da on nije junak Homerovog speva, koji se usuđuje da svoje koplje digne i protiv bogova. Jedan hroničar u

Longovom padu vidi delo zle i nemilosrdne Sudbine, koja lakim pokretom topi junakovo srce i baca ga, pobeđenog, u prašinu.

Kako god: u odlučnom času, Longo se slomio i nije samo on pao u prašinu.

Duh hrišćanskog Konstantinopolisa progoniće još neke na njihovim samrtnim posteljama. Nekoliko godina kasnije, na smrti Papa Nikola V je, i nepitan, uveravao biskupe okupljene oko njega kako je učinio sve da spase Grad. Bilo bi nepravедno reći da nije učinio ništa i krivica za slabu, svakako nedovoljnu, u najboljem slučaju kasnu pomoć nije bila samo njegova. Ali i u njegovom trudu da pomogne Gradu bilo je suviše natezanja i nagađanja – tek je 5. juna, dakle u času kada je Presveta Mudrost već postala džamija, isplatio Venecijancima 14.000 dukata koje su oni tražili za svoju flotu. Istina, venecijanska flota je već bila na putu za Grad, jer su Venecijanci, takođe posle mnogo natezanja i otezanja, ipak krenuli da makar pomognu svojim ljudima u opsađenom Gradu.

A Nikola V je poslednji Papa sa tim imenom. Slučajno ili ne, posle ovoga, Tomaza Parentučelija, nijedan Papa se više nije prozvao Nikola.

Dakle, u času kada su Longa odneli sa bojišta, njegove ljude je obuzela panika i počeli su da viču kako je Grad izgubljen; i pre no što su mala vrata u zidu, koja su zatvarala prolaz između bedema i samog grada, mogla biti zatvorena, Đenovljani su pobjegli sa toga mesta ostavivši samog Cara i njegove ljude. A do Cara je, toga časa, stigla još jedna strašna vest.

Na kraju zidova prema kopnu, gde su zidovi bili jednostruki i relativno skoro izgrađeni da bi okruživali palatu Vlaherna – bilo je to jedino proširenje zidova otkako ih je

svojevremeno sagradio Car Teodosije i ono će se pokazati kobnim – skrivena jednom kulom, nalazila su se mala vrata zvana Kerkoporta. Decenijama su bila zaziđivana i ponovo otkrivana samo pred opsadu, da bi braniocima omogućila ispade protiv neprijatelja. Bokijardis i njegovi ljudi uspešno su ih koristili više puta ali, pri poslednjem ispadu, neko je zaboravio da navuče zasun. A neko među Turcima je to primetio i oni su pokuljali u dvorište iza njih; branioci su jurnuli i uspeali da spreče veći prodor, te je sa unutrašnje strane zidova ostalo pedesetak turskih vojnika, koji bi lako bili pobijeni da tada Longo nije ranjen.

Paniku kod Vrata Svetog Romana primetio je i Sultan, smesta poslavši jedan janjičarski odred pod komandom – tako bar pripovest kaže – jednog janjičara džinovskog rasta po imenu Hasan. On je prvi upao u grad, pridruživši se, govoriće kasnije hodže, u raju slavnom saborcu Proroka Muhameda Abu Ejupu, koji je poginuo prilikom prvog arapskog, muslimanskog napada na Konstantinopolis 672. godine. I Hasan je poginuo pogođen kamenom – i njegov grob u Istanbulu postaće i ostaće mesto posebnog kulta – pala su i sedamnaestorica njegovih saboraca, ali su drugi janjičari dobili priliku da upadnu u grad. A neko od vojnika, kod Kerkoporte, uspeo je da izvesi tursku zastavu na kulu iznad vrata.

Grad je pao! Grad je naš!, razleglo se po zidovima i ispod njih, dajući polet jednima i oduzimajući svaku snagu drugima. Stišavala su se zvona gradskih crkava, zvonari su pred pokličima pobjednika bežali ne znajući kuda, Venecijanci i Denovljani su pokušavali da se probiju do svojih brodova u Zlatnom rogu, stanovnici Grada do svojih kuća u bezumnoj nadi da bi mogli da zaštite svoje porodice, neki su nalazili utočište u dubinama velikih cisterni davno izgrađenih za